

**Інститут Східної Європи
Кафедра українознавства
Університету «Львівський Ставропігон»**

Віктор Ідзьо

**Галицький король Коломан I
та процеси першої політико-релігійної унії
в Галичині в першій чверті XIII століття**

Івано-Франківськ «СІМІК», 2015

**Друкується за рішенням Вченої Ради
Науково-дослідного Інституту Українознавства
(протокол № 5 від 14 квітня 2008 р.)**

Грабовецький В. - доктор історичних наук, професор Кафедри українознавства Університету “Львівський Ставропігійон”.

Калакура Я. - доктор історичних наук, професор Кафедри українознавства Університету “Львівський Ставропігійон”.

Кононенко П. - доктор філологічних наук, професор Кафедри українознавства Університету “Львівський Ставропігійон”.

Кононенко Т. - доктор філософських наук, професор Кафедри українознавства Університету “Львівський Ставропігійон”.

Недюха М. - доктор філософських наук, професор Кафедри українознавства Університету “Львівський Ставропігійон”.

Огірко О. - доктор філософських наук, професор Кафедри українознавства Університету “Львівський Ставропігійон”.

Партико З. - доктор філологічних наук, професор Кафедри українознавства Університету “Львівський Ставропігійон”.

Віктор Ідзьо

I-29. «Галицький король Коломан I та процеси першої політико-релігійної унії в Галичині в першій чверті XIII століття». Наукове видання. - Івано-Франківськ “Сімик”, 2015р. - 26с.

ISBN 978-966-8067-43-9

Наукова праця академіка Академії Наук Вищої Школи України, доктора історичних наук, професора, директора Інституту Східної Європи та завідувача Кафедри українознавства Університету “Львівський Ставропігійон” Віктора Ідзя “Галицький король Коломан I та процеси першої політико-релігійної унії в Галичині в першій чверті XIII століття” приурочені 55-літтю з дня народження (1960-2015 рр.), 35-літтю науково-педагогічної діяльності автора.

На аналізі сукупності вітчизняних та іноземних джерел автор з'ясовує проблему феодальної війни в Галичині, яка призвела до захоплення цієї складової частини Русі-України угорськими та польськими феодалами. Основний акцент академік Віктор Ідзьо концентрує на утворенні Галицького королівства, першому королеві Коломанові I та процесах першої політико-релігійної унії Галицької та Римської Церков у першій чверті XIII ст. (1214-1230 рр.).

Таким чином подається у праці історія стародавньої Русі-України в першій чверті XIII століття в епоху політичного утворення Галицького королівства та діяльності першого галицького короля Коломана I.

На суттєвому фактологічному матеріалі та висновках вчених проаналізовано адміністративне та релігійне улаштування Галицького королівства під час правління першого галицького короля Коломана I.

ISBN 978-966-8067-43-9

© Ідзьо В.С., 2015р.

Зміст

Галицький король Коломан I та процеси першої політико-релігійної унії в Галичині в першій чверті XIII століття.....	4
Список використаних джерел та літератури.....	24

Галицький король Коломан I та процеси першої політико-релігійної унії в Галичині в першій чверті XIII століття

Утворення Галицького королівства пов'язане з княжінням боярина Володислава Кормильчича з волі угорського короля Андрія II. Коли Андрій II воював у своїй країні, Володислав Кормильчич настільки укріпився в Галичині, що зумів відбити напад не тільки руських князів, але й могутнього краківського князя Лешка, який був змушений виступити проти Володислава.

Як стверджує Галицько-Волинський літописець: «Не змігши прийняти Галича, Лешко краківський звертається у листі до угорського короля Андрія: “Не гоже боярину князювати в Галичі. Та візьми-но дочку мою за сина свого Коломана і посади їх в Галичі” [10, с. 729-731; с. 161-167; с. 130-142] .

Зміцнення позицій Володислава сильно налякало польського князя Лешка і він був змушений усунути боярське правління в Галичині.

Згідно з польськими джерелами мешканці Кракова теж повстали проти свого князя. Можна вважати, що наявність галицької боярської республіки мало вплив на перебіг подій у Польщі, про що свідчить виступ краківських вельмож проти князя Лешка. Це змусило краківського князя негайно шукати вихід з важкого стану, який пізніше привів до утворення Галицького королівства. Пропозицію краківського князя про перетворення Галичини в окреме європейське Галицьке королівство підтримав угорський король Андрій II, однак, розуміючи такий стан, не поспішав замінити правління Володислава в Галичині.

Польському князю, на думку сучасного українського дослідника М. Ф. Котляра, довелось довго вести переговори, щоб переконати угорського короля погодитися на “зухвалий перед усіма князями Русі” вчинок, внаслідок якого боярин Володислав буде усунений від влади в Галичині, а його син Коломан стане першим королем Галицьким.

Формально обидва володарі забезпечили підтримку Романовичам, які зайняли Володимир, як компенсацію за Галичину, що без їхньої згоди була поділена на Спаській нараді між Угорщиною і Польщею. Під час зустрічі Андрія і Лешка у м. Спіші 1214 р. був укладений договір, за яким трирічну польську княжну Соломею було обвінчано з угорським королевичем Коломаном. Внаслідок цього шлюбу, що був благословенний папою Римським, було створено Галицьке королівство, яким мала правити угорсько-польська династія. У зв'язку з приєднанням Галицького королівства до західноєвропейського світу Андрій II, що був тісно пов'язаний з папським престолом, звернувся до папи Інокентія III з проханням доручити угорському архієпископові “помазати” угорського принца Коломана на короля Галичини. За це він пообіцяв папі входження Галицького королівства до складу союзу католицьких держав і запровадження унії Галицької церкви з Римською. Папа погодився і взимку 1215 р. Коломана короновано на короля Галичини. Внаслідок створення королівства Галицького, польський князь згідно з Спаським договором отримав західну Галичину з її стародавнім центром Перемишлем. Окрім цих земель, Лешкові краківському належали також раніше захоплені Забузькі землі, зокрема Берестя, Угровськ, Верещин, Стовл'є, Комів. Зважаючи на прихильну до Романовичів європейську громадськість і

загальне співчуття законним володарям України-Русі, союзники повернули їм місто Володимир, що стало важливим політичним актом у подальшому утвердженні Романовичів на Волині [7, с. 49-50; с. 130-142].

М. С. Грушевський вважав, що забравши Галичину, Лешко і Андрій були змушені вдавати, що підтримують права княгині Анни на Волинське князівство, і посадити у столичному Володимирі Данила [1, с. 19-20]. Отже, актом Спільського договору Українська держава була поділена на Галицьке і Волинське князівства, які опинилися відповідно під угорським і польським протекторатами. Створено незалежну Галицьку державу на чолі з угорсько-польською династією. Варто зауважити, що ініціатором поділу “Романової держави” виступив не угорський король, який до цього часу вважав Українську державу васалом Угорщини, і опікувався Романовичами, а Лешко краківський, котрий за будь-яких умов намагався усунути Володислава з Галичини. Спільський договір підтримала польська знать на чолі з краківським каштеляном Пакославом, якого літопис називає “другом Романовичів” [1, с. 30-31]. Радянський дослідник В. Т. Пашуто вважав, що княгиня Анна в особі каштеляна Пакослава мала дорадника і друга у краківському дворі, завдяки клопотанням якого Володимир було повернуто Романовичам. Спільський договір діяв недовго і внаслідок розподілу староукраїнської держави колишні союзники стали найзапеклішими ворогами. Тоді ж Андрій II за намовою галицьких бояр відібрав у польського князя західну Галичину з її головними містами Перемишлем і Любачевом [9, с. 200-201; с. 130-142].

На переговорах, які проходили за участю римської курії, вирішили ліквідувати боярське правління у Галичині. У зв'язку з цим туди вислали велике військо, яке гостинно прийняли бояри. Володислав, очевидно, сприйняв цей візит з добрими намірами і не чинив опору, тому був схоплений і висланий в Угорщину, де, як записав літописець, і помер у засланні.

Галичина, з її соціально-економічними взаєминами і політичним устроєм, була готова до перетворення в незалежне Галицьке королівство. Вона, як економічно, так і політично більше тяжіла до заходу, знала його політичний устрій і підтримувала утвердження цього ладу у своїй країні. У Галичині найперше почали утверджувати порядки угорського королівства, особливо після того, як угорський король видав 1222 р. для своїх вельмож так звану “Золоту буллу”, яка надавала власникам великих і середніх латифундій права і привілеї у королівському дворі. Булла поширювалася і на галицьких бояр, проугорська партія яких, а інколи і вся корпорація, ставила Галичину в номінальну залежність від угорського королівства. Надання таких привілеїв галицьким боярам свідчило про остаточне приєднання Галичини до угорського королівства зокрема, і союзу католицьких держав взагалі, що було головним завданням угорського короля Андрія II, і одним із основних напрямків східноєвропейської політики [5, с. 229-262; с. 137-171; с. 48-51; с. 48-51; с. 171-195; с. 222-228; с. 141-145].

З цього приводу слушним здається судження Д. Зубрицького, який вважав, що зростання політичного впливу угорського королівства у Галичині можна пояснити політичною і торгово-економічною стабільністю у цій країні. Феодальні війни в Україні-Русі, зокрема у Галичині і на Волині, призводили до хаосу, дестабілізації міжнародної торгівлі як основного джерела доходу казни бояр і князів, що змушувало

бояр і торгово-економічну знать переходити під протекторат угорського королівства [2, с. 60-61]. Російський дослідник В. М. Татіщев відзначав, “що ненависть до руських князів Ігоревичів, які не порядно жили, за країну не дбали, багатьох жінок і чесних дівиць насилували, знатних звинувачували невинно і доми їхні розграбовували, а самих у подальшому вбивали без суду утвердженого в Галичині, змусила галицьких бояр просити угорського короля посісти їхній престол, або утворити з Галичини окрему державу – Галицьке королівство і утвердити на галицькому престолі його сина Коломана”. Незважаючи на те, що бояри просили короля взяти під протекторат Галичину, він не поспішав втручатися у феодальну війну в Україні-Русі, оскільки бачив, що великі феодали староукраїнської держави ще досить могутні. Утверджені торгово-ремісничою знаттю в Галичині, Ігоревичі, як законні спадкоємці Ростиславової династії, відповідно до феодального права не давали угорському королеві можливості взяти участь у боротьбі за галицький престол. Андрій II обмежився переговорами з галицькою знаттю щодо релігійної унії, яка на його думку повинна були стати гарантом політичної стабільності. Після довгих переговорів угорський король ухвалив протекторат Галичини і вигнання Ігоревичів. Наддавши галицьким боярам чотирьохтисячне військо з воєводами, особисто вирішив не втручатися у політичну війну в Україні-Русі. Галицькі бояри з угорським найманцями прийшли таємно до Галича, схопили Ігоревичів і вчинили над ними суд. Згідно з вироком якого Ігоревичам інкріміновано обвинувачення, по-перше, у недотриманні “ряду” – договору про управління Галичиною, який був завірений клятвою Ігоревичів, що вони управлятимуть нею за дорадою галицької боярської думи; по-друге, у вбивстві бояр і розграбуванні їхнього майна без суду, що заборонено старогалицькими законами, по-третє, у гвалтуванні, жінок і дівиць, що не відповідало нормам християнської моралі. За ці злочини князів Ігоревичів засуджено до повішання.

Перед усім Галичем і гостями міста Галича Ігоревичів визнали лютими кримінальними злочинцями, порушниками норм феодального права і феодальної моралі. За вироком суду, усе награване Ігоревичами майно роздали сім'ям потерпілих, тисячу гривень відіслали угорському королеві як подяку за допомогу. Також до Буди була відряджена делегація, з метою просити короля посісти галицький престол. Угорський король, дізнавшись, що вчинили зі своїми князями “галицькі принци і барони”, влаштував з ними переговори і домовився, що вони зроблять своїм володарем його сина Коломана, за що він попросить папу утворити для них окреме Галицьке королівство. На цьому наголошує російський дослідник В. М. Татіщев, покликаючись на джерела, які до нас не дійшли, переговори закінчилися підписанням угорсько-галицького договору, у якому йшлося про утворення Галицького королівства і правління Коломана, як законного володаря Галичини. Після підписання договору, за яким королевич Коломан повинен був стати галицьким королем Коломаном I, Андрій II вислав свого сина в Галич. Джерела свідчать, що угорського принца Коломана галичани зустріли з великою честю і посадили на галицькому престолі, коронувавши його на короля Галицького [12, с. 186-188; с. 130-142;]. Набувши нового державного статусу, Галицьке князівство ствало незалежною центральноєвропейською державою, коріння якого слід шукати у незалежному хорватському князівстві, що у 993 р. внаслідок

хорватсько-руської війни було приєднане до Київської Русі. Згідно з джерелами можна стверджувати, що Велика чи Біла Хорватія – стародавня Галичина у складі Київської Русі, внаслідок політичного розвитку з кінця X століття становила складову староукраїнської держави, яка під впливом політичних, соціально-економічних і культурних надбань виокремилась у Галицьку Русь, політичний стан якої зміцнів за період князювання у Хорватії київської династії князів Ростиславовичів [3, с. 107-126].

Утворення Галицького королівства на початку XIII століття символізує на новому етапі історії утвердження державного центру навколо Галича на західноєвропейський зразок, який у подальшому стане домінантою у становленні староукраїнської держави від Дніпра до Карпат за володарювання на Україні-Русі Романа і його сина Данила. Правління угорського королевича в Галичині було короткотривалим і лише сприяло продовженню феодальної війни в Україні-Русі. Народ віддав перевагу угорському правлінню заради припинення феодальної війни в Галичині, вважаючи, що протекторат угорського королівства стабілізує торгово-економічні взаємини, що на початковому етапі правління Коломана і сталося. Однак утвердившись, галицький король Коломан I, окрім стабілізації торгово-економічних взаємин, вирішив “стабілізувати і релігійні взаємини з Західною Європою”, тобто провести релігійну реформу, яка практично ще не мала реального підґрунтя і потребувала часу для остаточного впровадження. За намовою галицьких сановників, король Коломан вирішив провести релігійну реформу поспіхом. Йому здавалось, що цю проблему можна вирішити внаслідок заміни православних священнослужителів латинськими. Частина Галича, можливо бояри, була християнами латинського обряду, про що свідчить лист угорського короля Андрія II до папи римського: “Галицькі принци і барони готові приступити до унії з апостольською церквою, лиш би їм не забороняли їх стародавні обряди”. Очевидно, й галицький король Коломан, посідаючи галицький трон, зобов’язувався вихреститися в православ’я, або хоча б не порушувати грецького обряду, бо згідно з використаними В. Н. Татіщевим джерелами, які не збереглися, за порушення “Ряду з Галичем і впровадженням латинників” руські князі вигнали Коломана з Галичини. З Коломаном галичани теж уклали ряд-договір, який зобов’язував усіх сторін його дотримуватися [12, с. 186-188; 130-142].

Коломан, ставши королем Галичини, спочатку не втручався у релігійні справи, лише приглядався до своїх нових підданих, як висловився М. Ф. Котляр, в “опосередкованому королівстві” [7, с. 52-53; 107-130-142].

Перш за все перед ним постало питання складової частини Галицького королівства – Перемиського князівства, яке згідно з Спішським договором перейшло до Польщі. Таким станом були незадоволені як бояри, так і галицький король Коломан I. Зміцнення позицій та підтримка галицькими можновладцями Коломана привели до його офіційної коронації на короля Галичини взимку 1215 р. Будучи королем Галичини, Коломан I відмовився віддавати частину Галицької держави союзнику, навіть тестеві. Хоча офіційно між угорським королівством і польським великим князівством був підписаний договір про поділ Галичини, який після коронації Коломана втратив чинність.

Король Коломан, стверджують угорські дослідники, не міг змиритися, що частина його держави належить полякам. З цього приводу він доручив найвизначнішим

галицьким боярам їхати до його батька з проханням допомогти повернути Перемишське князівство до складу Галицького королівства. Щоб виправдати факт порушення Спішського договору і втручання угорського королівства у внутрішні справи Польщі, угорські історики ще у ХІХ ст. писали: “Офіційно між угорським королем Андрієм ІІ і краківським князем Лешком був підписаний договір, умови якого угорський король виконував, натомість Галицький король Коломан І, частина земель якого перебувала у поляків, не підписував ніяких договорів і не мав перед поляками ніяких зобов’язань, а хотів лише одного – цілісності Галицької держави. Його батько, угорський король Андрій ІІ, дотримуючись договору, не виступив на чолі свого війська проти поляків. Однак Коломанові І це не завадило відвоювати у поляків Перемишське князівство, не порушуючи договору між Польщею і Угорщиною” [4, с. 40-75; с. 123-147; с. 141-145]. Галицький літописець зазначав: «Андрій ІІ забажав завоювати усю Галичину для сина”. За словами радянського дослідника В. Т. Пашуто, Спішський договір виявився нетривким. У цьому ж році після коронації Коломана в Галичі, Андрій ІІ за намовою галицьких бояр, вважаючи, що галицький король повинен володіти усією Галичиною, відібрав у поляків Перемишль і Любачів. До війни не дійшло, бо угорська армія була сильнішою і польський князь шляхом інтриг намагався перешкодити володарюванню юного короля Коломана в Галичі [9, с. 200-201; с. 130-142].

Отже, за перший рік правління галицький король Коломан І досяг політичної перемоги – Галичина знову стала єдиною в етнічному і політичному аспектах, а Спішська угода була скасована. Таку політичну стратегію юний галицький король міг реалізувати за безпосередньою участю галицького боярства, на яке з 1215 р. опиралися у східній політиці угорські претенденти на галицький престол. Досягнувши єдності Галичини, король Коломан І разом з галицькими боярами вирішив провести релігійну реформу. Як зауважував російський історик В. М. Татіщев, посівши галицький трон, Коломан прикликав до себе двох єпископів католиків, які стали навчати галичан істинної римської віри. Але галичани не прислуховувались до католицьких місіонерів, хоча король Коломан різними способами примушував руське духовенство і знать до унії. Терплячи латинників, галицькі вельможі і єпископи вимагали від свого короля, згідно з обіцянками і укладеним договором, дотримуватися руських законів і релігії, а впроваджену унію скасувати і вигнати з Галичини латинських священників. Король не слухав своїх вельмож. Це призвело до образ на свого короля, особливо після того, як він вигнав православного єпископа і передав прихильникам унії дві головні церкви Галича. Серед оточення короля Коломана було багато бояр, які завзято допомагали королю Коломанові впроваджувати унію в Галичині, за що отримували більші маєтки, титули і дарунки. Цих вельмож угорські джерела титулюють “галицькими принцями і баронами”. Багато люду за протидію унії, писав В. М. Татіщев, опираючись на джерела, що до нас не дійшли, “було покарано, одні прийняли її із-за страху, інші за дари і ласку. Однак через насилля перша унія в Галичині зазнала поразки” [2, с.189-190].

Хоча в Галичині за правління Коломана припинилась феодальна війна, і здавалось, що настала політична і економічна стабільність, однак неправильні підходи до розв’язання релігійної реформи призвели не тільки до краху унії, а й до припинення реформ у Галицькому королівстві на західноєвропейський зразок. Втім, правляча еліта

Галичини і Угорщини реформування короля Коломана сприймала за волевиявлення усього народу. Пояснювали це тим, що Коломан посів галицький трон за підтримки усіх верств галицького суспільства, про що й писав угорський король Андрій II папі Інокентію III: “Посадження Коломана на короля Галичини і злучення Руської Церкви з Римською – це волевиявлення усього народу”. Документи свідчать, що уже в перший рік володарювання короля Коломана в Галичині в 1214-1215 рр, Андрій II поспішно писав папі, “що народ і галицькі барони випросили у нього сина Коломана собі у королі і бажають приєднатися до Римської Церкви з єдиною умовою, щоби папа не відміняв їхніх стародавніх обрядів, і дозволяв їм відправляти служби Божі слов’янською мовою”. Папа, очевидно, перемогою католицького світу також вважав обрання королем Галичини угорського принца Коломана. Російський дослідник М. Н. Карамзін зазначає: «Щойно архієпископ Гранський іменем Інокентія III коронував у Галичі сина угорського короля Андрія II, принца Коломана, на короля Коломана I, він старано почав виконувати волю папи – шляхом насильницького вигнання галицьких єпископів і священників намагався запровадити у Галичині церковну унію». Народ, виснажений численними феодалними війнами і протистояннями бояр, зобов’язаний присягою королю не виступати проти нього. Але частина бояр і торгово-ремісничої знаті на чолі з ображеним сватом краківського князя Лешка, боячись зміцнення у Галичині Коломана, намагалися усунути його з галицького престолу [6, с. 447-448; с. 130-142; с. 161-167]. Король Коломан, незважаючи на невдоволення народу, як зауважував М. С. Грушевський, хотів внаслідок златинізації назавжди приєднати Галицьку Церкву до Римської. За впровадженням релігійних реформ у Галичині стежив угорський король Андрій II, який у листі до папи з пербільшенням писав, що “галицькі барони і народ готові приєднатися до Римської Церкви”.

На жаль, про подальший перебіг релігійної унії 1215 р. обмаль джерел, але лист Андрія II до папи засвідчує, що, захопившись цією справою, для релізації унії він випрохав у папи особливого легата, який терміново прибув у Галичину. Папа ж мав намір створити Собор Церкви з метою злучення Галицької і Римської церков. Та галицький король Коломан, не діждавшись легата, розпочав насильницьку унію і переговори про собор з вигнаними з церков галицькими релігійними діячами стали неможливими. Щоб приховати від папи злодіяння і насильство над Галицькою православною церквою, угорські можновладці вирішили не пустити легата у Галичину, мотивуючи це тим, “що галицький народ повстав проти свого короля і угорський король Андрій II зробить усе можливе, щоб галицькі єпископи прибули на Собор до папи”. М. С. Грушевський стверджує, що ми не маємо джерел, які б засвідчували, що галицькі церковні діячі у 1215-1216 рр. брали участь у скликаному папою Соборі. Очевидно не впустивши в Галичину папського легата, Андрій II зрозумів, що унія передчасна і впровадження її насильницьким шляхом послаблює владу його сина Коломана [1, с. 32-33].

Король Коломан, заручившись підтримкою угорського війська та боярських військових загонів, зміцнив свої позиції на престолі. Залучаючи галицьку знать до реформування Галичини на західноєвропейський зразок, здобув багато прихильників серед галицьких світських і духовних феодалів. Про це йдеться у листі угорського

короля Андрія II до папи Інокентія III і у Галицько-Волинському літописі, за якими Коломан проводив релігійну реформу в Галичині за підтримки галицьких бояр, що обіймали головні посади і не хотіли замінити слабку владу угорського королевича, галицького короля Коломана I, на диспотичну владу руського князя. За таких обставин у Галичині формується західноєвропейська система управління, яку очолила проугорська партія бояр. Королівська влада в Галичині і її прихильники замість поступового зближення церков внаслідок проведення Соборів, запропонованих папою римським, вдалися до насильницького впровадження унії, що спричинило масове незадоволення народу, частини волинських бояр і київських князів, зокрема краківського князя Лешка, який шукав прибічників проти Коломана. Утворення Галицького королівства і зміцнення його позицій загрожувало державі Лешка і він всіляко протидіяв утвердженню Коломана в Галичині. Ще до коронації Коломана Лешко краківський намагався заволодіти Галичиною. Зазнавши поразки, був змушений укласти невігідний союз з угорським королем, оскільки у краківському князівстві йому загрожувала сепаратисько налаштована знать. Дуже швидко Лешко зрозумів, що зробив велику помилку, втрутившись у внутрішні справи Галичини. Галицькі бояри, дізнавшись, хто був ініціатором скасування боярського правління Галичиною, хотіли скасувати Спішську угоду і відібрати від Лешка Перемиські і Любачівські землі. Посадивши угорського королевича на галицький трон, вони припинили добросусідські і союзницькі взаємини між Польшею і Угорщиною. Мабуть, під час підготовки до коронації Коломана, Лешко зрозумів, що утворення Галицького королівства з угорським принцом на чолі загрожує Польщі, і поспішно відібрав Перемиську і Любачівську землі від Галичини. У листі до папи Інокентія 1215 р. перед коронацією Коломана Андрій II писав, “що необхідно якнайшвидше прислати для Коломана королівську корону, бо галицький народ не тільки відступить від свого короля, але й не дотримається присяги, яку дав йому, і на послухність Римській Церкві”.

Отже, внаслідок утворення Галицького королівства з уніатською, підпорядкованою Римові Галицькою Церквою, з угорським принцом на престолі поляки були позбавлені права втручатися у внутрішні справи Галичини і згодом втратили усі галицькі надбаня. [13, с. 84-85; с. 161-167].

Спішську угоду в Угорщині розглядали як явище тимчасове, що розумів і Лешко краківський, який у цей час зміцнював свої позиції на Волині. Після коронації Коломана у листах до папи угорський король просив вислати до Лешка посланця, з метою відновити їхній родинний союз і попросити польського князя надати допомогу своєму зятеві, галицькому королеві, проти якого виступив народ [13, с. 84-85; с. 161-167]. За намовою галицьких бояр 1215 р. Угорщина розірвала союз з Польщею і Андрій II відмовився виконувати пункти Спішського договору. За Галицько-Волинським літописом: “Йому була потрібна вся Галичина для сина”, тому Перемиська і Любачівська землі не могли належати Лешкові краківському.

Досі невідомо, хто був зачинателем повстання у Галичині під час коронації Коломана, оскільки у ньому брали участь союзники Лешка – волинські князі. Лешка, як зазначав М. С. Грушевський, там не було і у похід з волинськими князями він не ходив. Андрій II, не дочекавшись підмоги від угорського війська, з передовими полками пішов

походом у Галичину. Угорське лицарське військо було сильніше від польського і волинського, тому бою не відбулося. Андрій II придушив повстання і відновив у Галичині владу сина короля [1, с. 35].

Найпершою причиною повстання проти галицького короля Коломана I була релігійна. З цього приводу російський історик М. Н. Карамзін зауважував, що «можливо галичани за встановлений порядок і дружні торговельні взаємини з Західною Європою підтримали б свого короля, а відтак це означувало б початок правління угорської династії на галицькому троні. Але внаслідок нерозсудливості, жорстокості і насильницького впровадження унії король Коломан викликав у народі недовіру. Присягнувши своєму королеві, люди мусили коритися. Проте, при спробі златинізації наважилися виступити проти короля.

Можливо, усі протиріччя у галицькому суспільстві розпалював краківський князь Лешко, у якого відібрали Перемишль і Любачів. Такі дії колишнього союзника обурювали угорського короля і він, незважаючи на те, що його дочка, Соломея, була галицькою королевою, вирішив помститися своєму зятеві. Не маючи сили вступити у відкриту війну з галицьким королівством, воював з Коломаном підступом [6, с. 447-448; с. 130-142; с. 161-167]. Католицьке духовенство разом з королем Коломаном, не дочекавшись рішення папи і присланого в Галичину легата, з метою проведення переговорів з галицькими православними духовними ієрархами щодо унії і скликання з цього приводу Собору церков, розпочали впроваджувати унію. Насильницька унія і утиски православної церкви спричинили народне незадоволення, чим скористався польський князь Лешко, який з допомогою руських князів планував похід на Галич.

Так унія у Галичині 1215-1216 рр. була примусовим явищем. Утиски народу, торгово-ремісничої знаті і частини бояр викликали великий гнів і обурення, що призвело до повстання проти прихильників релігійної унії. Ініціатором впровадження унії виступала не Римська церква, а – проугорська партія бояр на чолі з королем Коломаном. Вони намагалися провести унію шляхом заміни священнослужителів, витіснивши православний і запровадивши католицький обряд. Російський дослідник В. М. Татищев зазначав, що вигнання православних священників і єпископів було справою рук католицьких бояр, які всіляко догоджали своєму королеві Коломану, намагаючись за це одержати при його дворі нові чини і земельні уділи. Усіх противників унії, серед яких виступали і знатні люди, за доносом було страчено [12, с. 186-189; с. 130-142].

Такий перебіг подій викликав осуд з боку ієрархів католицької церкви, які вважали, що світські володарі не повинні втручатися у релігійні справи Галичини, і вислали спеціального легата, котрий мав закликати православних архієреїв Галичини на Собор щодо погодження умов злучення православної Церкви Галичини з вселенською католицькою. Угорські можновладці, вважаючи себе повіреними обома впроваджувати унію, не впустили в Галичину легата папи римського. Внаслідок таких насильницьких дій адміністрації короля Коломана православне духовництво Галичини відмовилося проводити конструктивні переговори щодо унії.

По-суті, на Соборі руські єпископи Галичини мали визнати вищість Римського архієрея. Однак, як писав І. П. Крип'якевич, першість у запровадженні унії хотів здобути угорський король Андрій II, але вдавшись до насилля, він поклав цьому край

ще у 1215-1216 рр. [8, с. 89-90; с. 60-81]. У листі до папи Інокентія III угорський король Андрій II мотивував неможливість в'їзду легата до Галицького королівства тим, що галицький народ повстав проти короля, і, оточивши галицький замок, вимагав скасування унії. Стривожений за долю Галицького королівства, Андрій II попросив папу спонукати краківського князя допомогти придушити повстання народу [13, с. 84-85; с. 161-167].

Угорський король Андрій II під час діяльності перебільшував реалії володарювання Галичиною і досягнуті успіхи. До прикладу, коли 1188 і 1189 рр., заволодівши Галичиною і посівши галицький престол, під титулом короля Галичини "Rex Hallitiae" Андрій II доповів папі, що став королем за проханням бояр і галицького народу "uod principes et populus Haliciensis humiliter a nobis postularunt". Ще не утвердившись в Галичині, почав вихвалитися на всю Європу, що посадив на галицькому королівському престолі свого сина Коломана. Щоб переконати папу в законності своїх вчинків, сказав, що галичани бажають з'єднатися з Римською церквою, і посадити на галицький престол, помазаного і коронованого на галицького короля папою, його сина Коломана. Якщо все, що писав Андрій II папі, було правдою, то чому на переговорах з руськими православними єпископами він не допустив участі папського легата, який був повірений їх проводити. Очевидно, угорський король боявся показати реальну картину своїх діянь і щоб папа дізнався правду про релігійні реформи в Галичині. Він керувався лише політичними амбіціями, завдяки яким від апостольського престолу утверджувався як один з наймогутніших і найдіяльніших західноєвропейських володарів.

Утворення нового королівства у Центрально-Східній Європі під безпосереднім угорським політичним протекторатом давало Андрію II право на релігійне реформування. Папа Інокентій III, розуміючи до чого може призвести насильницьке злучення католицької і православної церков світськими можновладцями, вислав у Галичину легата з метою вирішення питання щодо унії церков. Однак, як зауважував І. П. Крип'якевич, амбіції угорського короля Андрія II були настільки сильні, що він не вибирав методів для проведення унії, а легата, щоби приховати наслідки реформацій в Галичині, не впустив на зустріч з галицькими православними єпископами [8, с. 89-90; с. 60-81]. Д. Зубрицький стверджує, як би папського легата впустили в Галич, він би доповів папі про все побачене. Його появлення було найбільш небажане для батька Коломана, угорського короля Андрія II. Цілком можливо, що про "реформування" Андрія II папа дізнався від польського князя Лешка, обуреного за втрату земельних надбань у Галичині. Поява легата могла бути також реакцією папи на невинуваті насильницькі дії угорської адміністрації Коломана. У листі до папи Андрій II нарікає на Лешка краківського, який не сприяв утвердженню угорського принца на галицькому престолі. З листування Андрія II і Лешка з папою можна припустити, що папа знав про угорське релігійне реформування в Галичині з розповідей Лешка. Лешкові краківському було за що хвилюватися, ажде могутнє угорське королівство Андрія II, яке поширювало вплив на схід і було ініціатором утворення Галицького королівства з угорським ставлеником на чолі, по-сусідству становило загрозу Польщі й ізолювало її від України-Русі [2, с. 62-65].

Галичани шукали могутнього руського князя, щоб звільнив їх від насилля латинників. В. М. Татіщев, покликаючись на джерела, які до нас не дійшли, писав, що кілька добропорядних громадян, котрі були вірними своїй батьківщині, Галичині, своїм законам і руській вірі, таємно за рішенням громади міста Галича ходили до Смоленська просити Мстислава Романовича на галицьке княжіння. Через хворобу він відправив галицьких послів до свого братанича Мстислава Мстиславовича в Новгород і просив його очолити похід в Галичину, обіцяючи допомогу [12, с. 189-190; с. 130-142]. Мстислав Мстиславович чув часті скарги галичан і жалів їх. Тому поїхав до Києва радитися з Мстиславом Романовичем як звільнити Галич від угрів. Вирішили послати до галицького короля послів з вимогою припинити релігійні утиски галичан. Основними пунктами вимоги було те, щоб “Коломан знову прийняв православне духовенство і підкорявся руським законам, інакше руські князі змусять його виконати усі клятви і обіцянки. Коломан у відповідь відрікся від прийняття руського закону, утиски галичан назвав брехнею і наклепом, і вимагав від посла показати тих, хто скаржився, чого посол не зробив”.

На початку 1217 р. Мстислав Удатний повернувся у Новгород [12, с. 200-201; с. 130-142]. Похід новгородського князя Мстислава на південь зацікавив польського князя Лешка, який дізнавшись про невдалі переговори руських князів з галицьким королем Коломаном і про відхід у Новгород Мстислава Удатного, поспішив укласти з ним союз у боротьбі за Галич: “Брат ти мені, стверджував у посланні краківський князь Лешко, піди сядь у Галичі”. Краківський князь спланував усе наперед. Коли Мстислав вижене з Галича короля Коломана і стане володарем Галичини, йому знадобиться допомога проти Угорщини, яку запропонує Лешко краківський. Так польський князь поверне прикордонні волинські землі, і, можливо, Мстислав віддасть йому Перемиське князівство [9, с. 201-202; с. 130-142].

Лешко політичними і дипломатичними діями за допомогою руської збройної сили намагався витіснити з Галичини угорський політичний вплив і замінити його польським. Однак, Мстислав Мстиславович Удатний, зайнятий справами в Новгороді, знаючи, що король Коломан за підтримкою бояр та угорського війська утвердив свої позиції в Галичині, відібравши її західну частину від польського володаря, не поспішав приймати Лешкову пропозицію. У Новгороді, як і у Києві, переоцінили сили Коломана. Походу руських князів в Галичину не відбулося, очевидно, із-за протидії союзних до Коломана черігівських князів. Цей похід, а також повстання проти Коломана припинили б його володарювання. Коломан мусив заспокоювати Галичину сам, оскільки його єдиний надійний союзник, батько, Андрій II на чолі угорського війська перебував тоді у хрестовому поході в Палестині. І хоча галицький король Коломан вправно вів переговори з руськими князями, і з надмірними зусиллями придушив повстання, протистояти випробованому у боях війську Мстислава не міг. Дізнавшись про похід Мстислава, він був змушений піти на союз з волинським князем Данилом. Однак Данило Романович зайняв вичікувальну позицію і не став втручатися у цю війну [1, с.35]. Як засвідчує Галицько-Волинський літопис, Данило не встиг приїхати, як Мстислав, зібравши біля Києва ратників і взявши з собою полки двоюрідних братів, форсованим маршем увійшов у Галичину. Галицький король Коломан разом з воєводою

Бенедиктом і головою боярської ради Судиславом, виснажені внутрішніми війнами, покинули перед наступом Мстислава Галичину і утікли в Угорщину. Так, за словами М. С. Грушевського, Мстислав без бою на початку 1219 р. зайняв Галицьке королівство [1, с. 67].

Король Коломан не хотів покидати Галицьке королівство. У Європі королівство означало державу, а титул короля діставався обранцям не легко, що робить свідчення В. М. Татищева достовірними. З цього випливає, що король Коломан захищав своє королівство як воїн і політик, і не покидав Галичину за сорому перед підданими. Коли коаліція руських князів підійшла до Галича, Коломан вийшов проти них з усім військом. Відбувся жорстокий бій. Побачивши, що галичани дуже сильні і боячись зазнати поразки, Коломан вночі відійшов до Галича. Через значні втрати у війську він не зміг захищати місто і з усіма вірними боярами відступив в Угорщину. Через три місяці король Коломан на чолі великого війська повернувся в Галичину і зайняв її без бою [12, с. 207; с. 130-142].

Український дослідник М. Ф. Котляр вважає, що і Галич король Коломан не здав без бою, і тільки внаслідок довготривалої облоги та частих штурмів Мстиславові вдалося здобути місто [7, с. 54; с. 130-142].

Отже, сукупність джерел і висновків вчених, підтверджують, що король Коломан не втікав з Галичини, і перемога Мстиславу дісталася з великими труднощами. Зайнявши Галичину і не маючи в ній опори, Мстислав Мстиславович почав співпрацювати з боярами. Вкотре зазнавши поразки на Волині, Мстислав Удатний зрозумів, що не може впливати на перебіг подій в Галичині. Незважаючи на образу угорського короля Андрія II, який за порадою бояр відібрав у нього західну Галичину для сина, галицького короля Коломана, він став ініціатором відновлення угорсько-польського союзу.

Лешко краківський прекрасно розумів, що угорський король знову готується до походу в Галичину для відновлення Галицького королівства та влади Коломана I. Про повернення частини Галичини на переговорах з Андрієм II не могло бути й мови. Угорський король вважав Галицьке королівство внаслідок благословіння папою римським, як верховним володарем союзу католицьких держав, безпосередньою власністю свого сина, галицького короля Коломана I. Готуючись до широкомасштабної військової кампанії і збираючи усі наявні війська від Адріатики до Карпат і Буди, Андрій II був радий заяві сусіда і свата: "Не хочу частини в Галичині, але дай її моєму зятеві". Ретельна підготовка Андрія II до походу в Галичину була не випадковою. Втрату Галицького королівства, тобто його вихід з союзу католицьких держав, він вважав особистою образою, соромом перед центральноєвропейськими і західноєвропейськими володарями та папою Римським. Польську силу Андрій II розглядав тепер як допоміжну і серйозно не брав до уваги поляків у майбутній кампанії, оскільки кращі польські сили були втрачені у битві під Сухою Дорогвою. На союз з Лешком він погодився лише з політичних мотивів. Обидва знали про могутність волинського князя Данила і можливість відновити єдність староукраїнської держави. Вони, за словами М. Ф. Котляра, бачили вісімнадцятирічного Данила грізним небезпечним суперником, з яким не зрівняється знаменитий ратними подвигами

Мстислав Мстиславович Удатний, чи підступний белзьський князь Олександр, або київські і чернігівські князі, яких турбувало лише власне благополуччя. Натомість Данило Романович, нащадок Мономаха, прагнув відтворити могутність України-Русі, як економічної так і політичної, для відсічі нападів зовнішніх ворогів, насамперед польських і угорських феодальних держав [7, с. 59; с. 130-142].

Щоб не допустити злучення староукраїнських земель в монолітну державу, угорський король Андрій II об'єднався зі своїм сватом, краківським князем Лешком. Волинський князь Данило, дізнавшись, що після поразки польський князь Лешко став старано готуватися до походу в Галичину, вирішив нейтралізувати його. Цьому сприяв підписаний 1219 р. союзний договір з литовськими князями. За проханням Данила вони почали спустошувати польські землі, що змусило Польщу припинити втручатися у внутрішні справи України-Русі. Через такий перебіг подій, очевидно, краківський князь ставав ще більшим прихильником походу в Галичину. Польські і угорські війська, також військові загони бояр галицького короля Коломана об'єдналися і несподівано рушили на Галич. Мстислав був неготовий дати відсіч ворогові. Об'єднаною армією керував галицький король Коломан, який повів усі наявні сили на Перемишль, де тоді від імені Мстислава володарював тисяцький Юрій. Побачивши могутнє військо, він утік з Перемишля, а місто відчинило ворота перед галицьким королем Коломаном. Тоді, як свідчать джерела, галицький володар Мстислав перебував на з'їзді князів у Києві. Дізнавшись про наступ грізного противника, він відрядив для захисту Галичини своїх найдосвідченіших воєвод: Дмитра, Мирослава і Михалка Глібовича з передовими полками, щоб перешкодити просуванню ворожих військ до Городка. Два війська вишикувались під стінами міста і розпочали кровопролитну битву, у якій, вислане Мстиславом військо, було розбите. Розділившись на два загони, військо Мстислава відступало. Коломан, здобувши перемогу, кинувся в погоню за загонами очолюваними воєводами Дмитром, що відступав у напрямку ріки Зубри, і Михайлом Глібовичем Скулою, який рухався у бік м. Щирця. Військо Коломана наздогнало загін воєводи Михайла Скули під Щирцем і розгромило його вщент. Михайло Скула загинув як витязь на полі бою, а три золоті чопи-гривни, що прикрашали його груди на знак особливих заслуг, і голову, як трофей, було піднесено королеві Коломану. Коли військо Коломана переслідувало корпус Михайла Скули, воєвода Дмитро без перешкод просунувся до ріки Зубри, на лівому боці якої розташувався табір князя Мстислава, що об'єднавшись з військами волинських князів Данила і Василька, а також белзьського князя Олександра, намірявся йти під Городок. Дізнавшись від Дмитра про поразку під Городком і переконавшись у перевазі ворога, Мстислав Удатний вирішив вести оборонну війну. У зв'язку з обраною тактикою ведення війни він доручив своєму зятеві захищати столичний Галич, белзьському князю Олександрю – своє князівство, а сам відправився на південний схід Галичини до Теробовля, Кам'янця, Микулина, Бакоти збирати сили для війни, яка назрівала [2, с. 70-72].

Данило Романович з волинським полком у Галичі готувався до тривалої оборони міста. Поки Мстислав збирав військо, угорсько-польсько-галицька армія підступила до Галича, де в урочищі Кровавий брід відбулась битва. Князю Данилові вдалося організувати військові сили і виграти битву, що змусило війська Коломана відступити.

Але коли Данило перейшов в наступ, виявилось, що у нього замало сил проти численного угорського війська, і під натиском супротивника почав відходити в бік міста. Ворог обступив Галич і тримав в облозі до кінця осені. Холод і голод дошкуляли найбільше. Мстислав, знаючи, що місто тримається, зібрав нове військо і вирушив на допомогу. Коломан, дізнавшись про похід Мстислава, вирішив зняти облогу і виступити на Мстислава з метою перемогти його і прогнати. Ця військова операція застала Мстислава неготовим до битви і йому довелося втікати, як написано у літописі: “Коломан прогнав його з землі”. Відступаючи і розуміючи, що не зможе звільнити столицю Галич, Мстислав відправив гінця до Данила, наказуючи йому покинути місто і не морити галичан голодом, та приєднатись до його війська. Виконуючи волю тестя, Данило разом з воеводами Дмитром і Глібом Зеремійовичом, пробившись крізь облогу, поспішив на об’єднання з Мстиславом.

Коли Данило з честю відстоював Галич, Мстислав не встиг надати йому допомоги, бо Коломан розбив його військо. Просуваючись Подністров’ям, король Коломан залишав у невеликих містечках свою адміністрацію. Як свідчить Галицько-Волинський літопис, коли Данило 1223 р. втікав з обложеного Галича, біля міста Толмача на нього напав Толмацький боярин Володислав Вітович, вірний королю Коломанові, але був відбитий. Данило, покинувши околиці Толмацької волості, прибув до Кучелмина і об’єднався з Мстиславом. Незважаючи на поразку, для підняття бойового духу Мстислав зустрів Данила в Кам’янець-Подільському з особливими почестями. Як зауважує літописець, Мстислав обдарував зятя великими дарами, віддав свого красивого коня і велів йому йти у Володимир, захищати волинське князівство: “Поїдь княже у Володимир, а я поїду в Половці, щоб помститись за свій сором”. Вихід Данила з Галича знеславлював його як князя перед галичанами і позбавляв шансу у майбутньому на королівський галицький престол. Але оборона міста протягом літа і осені 1218 р. підвищила його авторитет, що не подобалось Мстиславові і його боярському оточенню. Данило міг довго захищати місто, але налякані зростанням його авторитету бояри наполягали, щоб Мстислав повелів зятеві здатися. Бояри вирішили, краще нехай Галич дістанеться ворогові, ніж Данилові, якого вони вважали лютішим за Коломана [7, с. 60; с. 130-142].

Отже, політичні протиріччя між руськими князями призвели до утвердження короля Коломана у Галичині. Галицький літописець засуджує вчинки Мстислава як непередбачливого політика і словами М. С. Грушевського за “глухе зняття у руках галицьких бояр”. Мстислав, зауважував російський вчений С. М. Соловйов, не розумів стародавнього галицького порядку і стародавньої галицької державності. Позбавлений галицького престолу, перетворився у мандрівного героя, покровителя пригноблених, без всякого державного розуміння. Отримавши в дорадники досвідчених у політичних інтригах галицьких бояр, які маніпулювали галицьким престолом, повністю їм підкорився. Бояри були уже настільки європеїзовані, що більше тягнулися до улаштування державного угорського і польського життя, ніж руського, і тільки геройські стремління Мстислава змушували їх поважати його авторитет. Однак, стверджував С. М. Соловйов, оскільки запровадження державного порядку Польщі і

Угорщини було дуже відчутним явищем у Галичині і на Волині, то Мстиславу доводилось з цим не тільки миритись, а й наслідувати [11, с. 125-126; с. 107-174].

Після поразки у війні з Коломаном, Мстислав не поїхав до половців, як казав Данилові, а пішов знову на північ в Новгород і звільнив його від засилля Ярослава Всеволодовича, вигравши Липицьку битву. Після цього з новгородською підмогою Мстислав пішов на південь у половецькі степи, де почав набирати половецьку рать для походу в Галичину [11, с. 604-605; с. 107-174].

У жовтні-грудні 1219 р. галицький король Коломан I у супроводі сильного угорсько-польського війська знову вступив у Галич і розіслав посадників по усій Галичині. Утвердившись на галицькому престолі, Коломан вирішив остаточно закріпитись у Галичині. Як засвідчують джерела, його утвердження відбувалося внаслідок жорстоких методів. За невідомими джерелами, на які покликається В. М. Татіщев, “галичани зазнали від угрів великих утисків, тому прислали до великого князя Мстислава Романовича двох знатних людей зі скаргою на короля Коломана, який порушив клятву і відкинув їхню віру, церкву соборну перетворив у латинську, а священиків прогнав, багато знатних бояр і купців замучив, а майно їхнє розграбував. Князь великий у зв’язку з цим вирішив послів скликати у Київ усіх князів на раду і повідомивши їм про усі галицькі справи, заявив, що галичанам потрібно надати допомогу. Після довгих переговорів усі князі згодилися іти походом на Галич, звільнити його від католицького гніту і посадити у ньому руського князя або примусити короля Коломана прийняти руський закон і віру, а католиків вигнати з храмів. Почали збирати військо”. Великий київський князь Мстислав Романович відправив до Коломана в Галич посла, який повинен був йому передати, “щоб Коломан закон католицький облишив, а закон грецький прийняв і латинських попів вигнав, церкви руському духовенству повернув і у єпископа влади не відбирав. А якщо цього не захоче, велів йому мирні грамоти віддати і війну оголосити”. Галицький король Коломан, отримавши послання від усіх руських князів, швидко відрядив посла в Угорщину просити допомоги, а також у Польщу, до свого тестя, краківського князя Лешка. І обидва швидко спорядили до нього свої полки [12, с. 210-211; с. 130-142].

З огляду на це російський учений М. Карамзін зауважував: “Союзні до Галицького королівства Угорська і Польська держави, отримавши звістку про послання усіх руських князів, вирішили усилити галицького короля своїми полками і полками Богемського королівства, які були прислані на чолі з воєводою баном Фільнієм. Цей воєвода, як називав його галицький літописець “прегордий Філя”, за прагнення “**охопити** землю і висушити море, що так само неможливо, як ворогові назавжди оволодіти Галичем”, мав велику ненависть до усього староукраїнського і часто примовляв: “Гострий меч, швидкий кінь – і Русь біля моїх ніг”. Відтоді як бан Фільній почав командувати столичним галицьким гарнізоном, було здійснено низку заходів для зміцнення позицій королівського війська. Він побудував фортецю на церкві Богородиці, яка повинна була стати міцною цитаделлю у Галичі. Закріпившись у Галичині, бан Фільній поставив за мету приєднати до галицького королівства Волинь. Переконалий, що “гострим мечем і швидким конем завоює всю Русь”, разом з полком свого тестя,

великого галицького боярина Судислава і полками інших бояр вирушив у похід на Волинь [6, с. 454-455; с. 130-142; с. 161-167].

Частина боярства Галицького королівства вирішила не брати участі у поході, як зауважує літописець: “А інші розбіглися по своїх волостях і не пішли у похід через пригородість Філі” [10, с. 735].

Руські князі, дізнавшись про експансію короля Коломана на Волинь і можливість її втратити, вирішили об'єднатися для боротьби з угорським пануванням у Галичині. За В. М. Татіщевим, «для боротьби з угорським пануванням було зібрано 50 тисяч воїнів і запрошено 25 тисяч половців. Серед 17 князів, що виступили у похід в Галичину, були Володимир Рюрикович із Овруча, Мстислав Давидович Смоленський, Мстислав і Ростислав Мстиславовичі з турівськими і луцькими полками, Ярослав Мстиславович переяславський, Мстислав чернігівський, Данило і Василько волинські, Мстислав Мстиславович з братом й іншими князями. Почувши про похід руських князів, галицький король Коломан знову доручив посланцеві йти в Угорщину і Польщу просити допомоги. У відповідь угорський король з польським князем прийшли з великими військами. Руські князі, розділившись на полки, почали просуватись до ріки Серету, де зустріли угорську сторожу. Мстислав Мстиславович з Ростиславом, несподівано напавши, вбили і взяли в полон багато угрів. Ті, яким вдалось втекти, сповістили короля Коломана і князя Лешко про наступ руських князів. Тоді великий князь, переконавшись, що польський князь Лешко прийшов з усіма своїми полками на допомогу Коломанові, і боячись, щоб руські витязі не почали відступати перед великою кількістю лицарів, ішов з ними усю ніч, з метою не дати уграм і галичанам об'єднатися з поляками. На світанку руські князі підступили до ворога. Угри стояли в блискучих, як лід, бронях. На правому крилі розташувався польський князь Лешко з усіма своїми полками, посередині – король Коломан з уграми, а на лівому крилі – воєвода Батур з галичанами. Війська зішлись у битві. Спочатку поляки напали на Мстиславовичів і ледь їх не перемогли. Стрімкий наступ поляків зупинили половці, які вчасно прибули на поміч. Друге крило у галичан було захищене болотом, тому з цього боку майже не наступали. Найбільше довелось відбиватись великому князеві в центрі, де тривала жорстока битва. Мстислав Мстиславович, втративши велику кількість воїнів, доручив братові Ростиславові керувати битвою, а сам з половцями пішов затримувати поляків. Відібравши 2 тисячі кращих половецьких бійців і частину своїх дружинників, обійшов поляків і вдарив по тилу. Поляки, відчувши руську перевагу в тилу, повернули на Мстислава. Отоді Ростислав натиснув на поляків і розгромив їх. Захопивши польський стяг, руські заманювали поляків у пастку. Поляки думали, що це їхній князь Лешко і направлялися до стягу. В цей час угри напали на Володимира Рюриковича і майже перебили весь його полк. А чернігівський князь Мстислав повернув у тил угорському війську і почав рубати і полонити угрів. Король Коломан втік у Галич і заперся в ньому” [6, с. 455-456; с. 130-142; с. 161-167].

За опрацьованими В. М. Татіщевим джерелами, “У цій жорстокій битві було вбито 20 тисяч угрів, полонено більше, ніж їх могло утекти. Від руських у битві загинули брат великого князя, Святослав Володимирович, понад 3 тисячі воїнів, тисяча половців. Багато князів було поранено, великий князь в стегно і Володимир Рюрикович двома

стрілами в ногу. Мстислав Мстиславович втратив двох коней, але не був поранений. Закінчивши битву, руські князі пустили половців за уграми і поляками, а самі з усіма полками обступили Галич і тримали його в облозі 17 днів, щоденно намагаючись взяти приступом, перекопали ріку і відвели від міста воду. Раптом у місті сталася велика пожежа, а полки не відступали. Король Коломан, шукаючи порятунку, вислав знатних мужів просити миру. Великий князь скликав усіх князів і повідомив, що Коломан просив миру. Порадившись, вирішили підписати мирний договір з умовою, що Коломан і його батько навечно відречуться від Галича і заплатять за збитки 75 тисяч фунтів чистого срібла, тобто 15 тисяч гривень, а доки не заплатять, доти Коломан з дружиною буде полоненим великого князя. Однією з умов договору було звільнення полонених з обох боків, а латинських попів, через яких загинуло багато галичан, віддати на суд галицькому єпископові. Коломан, підтвердивши усе це клятвою, велів відчинити ворота. Мстислав Мстиславович, прибувши у місто, з честю вивів Коломана з дружиною і з усім майном до великого князя. Того дня Коломан послав посла до угрів, до отця свого, просити свого відкупу. Галич віддали за хоробрість Мстиславі Мстиславовичу, а польських полонених – Володимирові Рюриковичу. Він взяв за них 20 тисяч гривень і тисячу фунтів срібла. І так усі розійшлися, кожен у своє володіння. А половців князь великий обдарував угорськими і польськими пожитками і відпустив через поле, а Коломана під великою вартою відіслав на заслання в Торчевськ”.

За джерелом, яке до нас не дійшло, 1221 р. “Прийшли у Київ послы угорського короля і привезли до великого князя договірне срібло та великі дарунки. А угорський король відіслав дружнього листа з проханням відпустити його сина, переконуючи великого князя, що він і його діти договір підписаний між королем і великим князем повністю виконають. Князь великий і його діти, прийнявши послів як годиться, послав свого сина в Торчевськ і велів з честю і всякими потребами провести до угорського кордону Коломана зі всіма його пожитками. Взавши срібло, великий князь залишив собі третину, а решту розділив і розіслав усім князям. Так просидів Коломан в Торчевську рік і два місяці, а як прибув у Галич, то Мстислав Мстиславович прийняв його з честю, дочку свою Марію віддав за Андрія угорського, брата Коломана, і уступив Галич Коломанові, взявши за Галичину срібло” [12, с. 212-213; с. 130-142].

Отже боротьба за Галич, вивищена західноєвропейською системою влади і піднята до рівня незалежної держави не припинялася. Угорська, польська, українська держава залучали до кровопролитної битви нових союзників. Російський історик Н. М. Карамзін так коментував цю битву і перебіг історичних подій в Україні-Русі: “Король Коломан, угри і галицькі бояри усвідомлювали, якими можуть бути наслідки війни з усіма володарями Русі, і розуміли, що руські князі не змиряться з утисками у Галичині руської віри. Їм було соромно, що Галичина, могутне і багате князівство, стала з приходом угорської династії католицькою державою, майже відділеною від православного світу. Те, що король Коломан володарював у Галичині як католицькій державі, було причиною консолідації руських князів навколо метрополії староукраїнської держави Києва”. Були і такі князі, що підтримували галицького короля і сприяли утвердженню королевича в Галичині. Коломан, передбачивши, що коли-небудь йому доведеться воювати з руськими князями, ще на початку володарювання в

Галичині прагнув утвердитись релігійно. Зміцнивши свої позиції за допомогою присланих католицькими володарями угорського, польського і чеського полків він рішуче почав впроваджувати унію, яка повинна була стати його гарантом у подальшій боротьбі з православним світом. Можна стверджувати, що перед вирішальною битвою за Галичину Коломан зі свого боку консолідував усю наявну католицьку силу, а володар України-Русі, великий київський князь – усю православну. Битва, яка закінчилась поразкою Коломана, ще досі не отримала належної оцінки в історичній науці. З однієї сторони, у ній взяли участь наймогутніші князі, з другої – наймогутніші католицькі володарі, угорські, польські, чеські і галицькі бояри. Невідомо, як би закінчилась кровопролитна битва, коли б не полководський талант Мстислава Удатного, який у вирішальний момент зумів з відбірною дружиною і половцями виступити з тилу і розділити угорське військо, що було основним у цій битві. Військовий порядок угорського війська, писав М. Н. Карамзін, не змогли відновити найталановитіші угорські полководці. Від руських стріл і сулиць угри падали мертвими цілими рядами. В паніці, що охопила військо, потрапив у полон їхній полководець “прегордий Філя”. Половці взяли у полон багато поляків, а руські, захопивши польську хуругву, змушували повертатися до неї польських воїнів, яких, заманивши у пастку, безжально вбивали. Було багато крові, стогони нещасних жертв доносились до Галича, трупи лежали купами по широкому обширі придністровських долин. За перебігом війни стежив князь Мстислав Удатний. Коли великого князя у центрі битви оточило відбірне угорське військо, Мстислав Удатний маневрував резервами і направляв їх у найнебезпечніші місця на полі бою. Він, намагаючись бути усюди, загубив двох коней, але таки зумів нанести вирішальний удар, що привело до повної поразки військ короля Коломана. Коломан з рештками військ відступив у Галич, який утримував недовго. Підкопавши під стіни міста, руські князі швидко захопили його. Тоді король Коломан зі своєю вибраною дружиною віступив в останню цитадель на храмі Богоматері, і з гордістю відхилив бажання Мстислава зустрітися з ним для ведення переговорів. Через декілька днів заморені спрагою і голодом угри на чолі з Коломаном здалися. До Мстислава, підвели нещасного, замореного голодом і спрагою Коломана і його юну дружину Соломею в сльозах і розпачі. І він велів їх з міцною сторожею відправити в Торчевськ, а угорських баронів з жінками та дітьми віддав як полонених своїй дружині й половцям в нагороду за проявлену мужність. Тільки славний архієпископ, краківський літописець Калдубко і канцлер польський Івон з краківським князем Лешком зуміли втекти. Польські і литовські хроніки стверджують, що через своє самолюбство, зайнявши Галич, Мстислав “вінчався Коломановою короною на короля Галичини”. Польсько-литовські джерела, писав М. М. Карамзін, підтвержує автор нашого Синопису, який писав про Мстислава: “Вінчаний був він єпископами вінцем царським і проголошений був царем усієї Галичини” [6, с. 455, с. 596; с. 130-142; с. 161-167].

Д. Зубрицький зауважував, Мстислав, удруге заволодівши галицьким престолом, задля того, щоб сусідні західні володарі не зазіхали на Галичину, вирішив зрівнятися з сусідніми володарями, королем угорським і богемським, і коронувати себе золотою короною Коломана, прийнявши титул “царя галицького” [2, с.80]. Коронація Мстислава на короля Галичини була крахом релігійної політики галицького короля Коломана, який

намагався впроваджувати унію лише політичним шляхом за допомогою військової сили. Однак був ще інший шлях проведення Собору церков, згідно з яким Римська і Галицька церкви мали внаслідок компромісів добровільно з'єднатися під зверхністю Римського архієрея, на чому настоював папа, пославши в Галичину легата, який пропонував впроваджувати унію внаслідок проведення Собору церков. Але угорський король і польські можновладці, у таборі яких теж не було єдності, розпочавши в Галичині релігійну війну, відкинули ідею злучення церкви майже на 40 років. Можливо, формально, займаючись впровадженням унії, угорські і польські феодали мали на меті власне збагачення. Оскільки Галичина була багата на родючі землі, ліси, величезні поклади кам'яної солі, католицькі союзники, незважаючи на військову поразку, продовжували плести інтриги навколо Галичини, прикриваючись релігійними гаслами унії церков.

Угорський король Андрій II, розгромлений у Галичині, надіявся відвоювати згодом втрачений королівський трон свого сина. Польський князь Лешко приєднався до союзу з Андрієм. Тоді Андрій прислав до Мстислава свого посла, вельможу Яроша, з погрозою, якщо Мстислав не видасть сина, то він оголосить проти нього війну. Галицький володар Мстислав не злякався погроз Андрія і спокійно йому відповів, “що перемога залежить від Бога, і з його допомогою вдасться приборкати гордість угорського короля”. Мстислав знав, що поразка угрів і поляків під Галичем, полон Коломана та завдані союзникам військові і моральні втрати, виснажили Угорщину і Польщу. Поразка призвела до повстання. До того ж Андрій II, втративши частину війська під час Єрусалимського військового походу, не міг виступити проти галицького володаря, і 1221-1222 рр. внаслідок наростання феодальної війни у своїй країні припинив широкомаштабну наступальну політику на східні володіння. А у боротьбі зі знаттю, 1222 р. був змушений надати їй усі права, закріплені “Золотою буллою”, що послабило королівську владу в Угорщині [14, №21; с. 130-142].

Другий сусід Мстислава галицького і союзник Андрія II, краківський князь Лешко, теж не міг вести активної наступальної політики, оскільки в двох битвах на Волині і в Галичині зазнав значних втрат. Допомагаючи своєму зятеві, галицькому королю, він здійснив похід на Волинь, який дорого вартував польському князеві. Союзні Данилові Романовичу литовські князі повністю спустошили краківське князівство. У зв'язку з цим папа Гонорій III 1221 р. звільнив князя Лешка від Хрестового походу. Внаслідок постійних нападів на Волинь союзних литовських князів Лешко краківський 1222 р. поспішно уклав мир з Данилом Романовичем, відмовившись від підтримки белзького князя Олександра Всеволодовича [14, № 21; с. 130-142]. За Татіщевим, Андрій II через постійні напади на Галичину, відкрісся від неї, заплативши згідно з мирним договором контрибуцію у сумі 15 тисяч гривень срібла. Відповідно до договору, укладеного між Українською державою і Угорським королівством 1221-1222 рр., Угорщина назавжди припинила втручатися у внутрішні справи України-Русі і було встановлено добросусідство і вічний мир [12, с. 212; с. 130-142; с. 229-263].

Однак галицькі бояри, побачивши нікчемність Мстислава, почали схилитися до думки про повернення Коломана на галицький королівський трон. Найперше вони вирішили переконати Мстислава щодо проведення широкомаштабних переговорів з

“могутнім” угорським королем. У Мстислава не було вибору, до зятя Данила, який мав усі права на галицький престол, і якого любили галичани, він ставився вороже. Цю ворожнечу посилювали бояри, які теж боялися Данила, і не бажали бачити його на троні після Мстислава. Галицький трон за дорадою бояр після смерті Мстислава не повинен був дістатися ні законному володареві галицькому королеві Коломану, ні спадкоємцеві короля волинському князеві Данилові. Щоб назавжди припинити боротьбу за галицький трон, бояри порадили Мстиславові видати дочку Марію за молодшого сина угорського короля королевича Андрія і так продовжити спадкове правління Галичиною. Будучи, як писав М. С. Грушевський, “бездарним зняряддям в руках галицького боярства”, Мстислав погодився на переговори з угорським королем [1, с.41]. Згодом вони підписали “союзну угоду”, яку скріпили шлюбом королевича Андрія з дочкою Мстислава Марією, що отримали в управління великий боярський центр Перемишль. У Ватиканському архіві зберігся документ, який засвідчує, що 1222 р. Мстислав, володар Галичини, пообіцяв видати свою дочку Марію за молодшого сина угорського короля Андрія і заповісти йому Галицьке королівство [14, № 65; с. 130-142].

Добиваючись Галичини для спадкоємців з угорського дому, Андрій II не зважав ні на що. Але, знаючи, що жених, щойно обручений з Мстиславною, ще раніше був заручений з єдиною наслідницею вірменського престолу, боявся, щоб ця політична акція не була викрита. Тому угорський король вимагав у папи Гонорія III скасувати попередні заручени. Папа Гонорій III відповів Андрію II, що “Галицьке королівство не може належати його молодшому синові, оскільки належить його законному володареві королеві Коломану, зятеві герцога польського Лешка, коронованого на галицький королівський трон апостольською владою”. Папа застерігав, що “біда галицького короля Коломана – явище тимчасове, і не треба задля включення Галицького королівства у союз католицьких держав створювати ще один шлюб”. Андрій II не послухався папи і вирішив здобути Галицьке королівство силою дипломатії. Однак Андрій II згодом помер, так і не досягнувши цієї політичної стратегії [6, с. 456-457; с. 130-142; с. 161-167].

Отже проблема відновлення “Галицького королівства” постала в Угорському королівстві і під час володарювання сина Андрія II, Бели IV, який після смерті короля вважав Коломана єдиним законним володарем Галичини, коронованим Римським папою. У Бели IV теж був свій план щодо Галицького королівства, оскільки ще був живий галицький король Коломан. Як засвідчують угорські, польські та чеські джерела: «Бела IV вважав законним володарем Галичини свого брата короля Коломана I». В Угорському королівстві Коломана вважали королем галицьким, тобто вассалом за вищим рангом. А Данило Романович під час коронування Бели IV був лише волинським князем, позбавлений правлячою галицькою елітою престолу. Бела IV ще за життя його брата, галицького короля Коломана I, не уявляв волинського князя Данила майбутнім володарем Галицького королівства, і надіявся, що «силою військової коаліції західноєвропейських, католицьких володарів, передусім Угорщини, Польщі та Чехії, він зуміє виконати волю Папи Римського, повернувши Галицьке королівство до складу “Союзу католицьких держав” разом з його законним володарем галицьким королем Коломаном I.

Однак мрія угорського короля Бели IV та мета усього життя його батька Андрія II так і не були досягнутими.

Цю ідею після злучення Галичини, Волині та Київщини 1238 р. в єдину Руську державу, а 1253 р. у “Руське королівство”, втілив у реальність визначний володар Староукраїнської держави Данило Романович Галицький, який використав “угорський політичний проект утворення Галицького королівства” у своїй європейській політичній ініціативі для всієї Русі-України. Після коронації Данила на короля Русі, Староукраїнська держава стала відомою у Європі як “Руське королівство” [16, с. 2-53; с. 223-224; с. 467; с. 229-263; с. 788; с. 104].

Список використаних джерел та літератури:

1. Грушевський М. С. Історія України-Русі. – К., 1993. – Т. III.
2. Зубрицкий Д. История Галицко-Русского княжества. – Львов, 1853-1855. – Т. III.
3. Ідзьо В. С. Велика чи Біла Хорватія – ранньо-феодальна слов'янська держава на території Галичини (V-IX ст.) // Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. – М., 2000 – Т. IV.
4. Ідзьо Віктор. Українська держава в XIII столітті. – Івано-Франківськ, 1999.
Віктор Ідзьо. Галицька держава – процеси етнотворення і становлення (III-XII ст). – Львів: Камула, 2005.
Wetner M. Merwindigere Schicksale des stiftes des stiftes und der Stadt klosternt ubung aus Urkunden gezogen, (Urkundenbuch). – Wien, 1815.
5. Ідзьо Віктор. Релігійна культура Європи і зародження, становлення та розвиток християнства в Україні. – Львів: Ліга-Прес, 2007.
Ідзьо В. С. Українсько-угорські політичні взаємовідносини в XIII ст. // Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. – М., 2003. – Т. VII.
Ідзьо В. С. Угорські джерела епохи династії Арпадів про Україну-Русь (IX-XIII ст.) // Науковий Вісник Українського університету. – М., 2002. – Т. II.
Ідзьо В. С. Дипломатичні взаємини Данила Романовича напередодні коронації // Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. – М., 2003 – Т. VII.
Ідзьо В. С. Перша Унія Української церкви з Римською в Галичині в 1214-1230 роках // Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. – М., 2004. – Т. X.
Ідзьо Віктор. Українська держава і Римська церква в XIII столітті: Історія релігій в Україні: Праці XI-ї Міжнародної наукової конференції /16-19 трав. 2001 р./ . – Львів: Логос, 2001. – Кн. I.
Wetner M. Merwindigere Schicksale des stiftes des stiftes und der Stadt klosternt ubung aus Urkunden gezogen // Urkundenbuch. – Wien, 1815.
6. Карамзин Н. М. История государства Российского. – М., 1991. – Т. II-III.
Ідзьо В. С. Утворення Галицького королівства. Галицький король Коломан I та процеси першої політично-релігійної унії в Галичині в першій чверті XIII століття // Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. – М., 2004. – Т. IX.
Ідзьо В. С. Боярин Володислав Кормильчич – володар Галицької боярської республіки // Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. – М., 2004. – Т. IX.
7. Котляр М. Ф. Данило Галицький. – К., 1979.
Ідзьо В. С. Утворення Галицького королівства. Галицький король Коломан I та процеси першої політично-релігійної унії в Галичині в першій чверті XIII століття // Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. – М. 2004. – Т. IX.
8. Крип'якевич І. П. Галицько-Волинське князівство. – К., 1984.
Ідзьо В. С. Правові, економічні взаємовідносини князів з боярством, міською громадою в Галицькій державі в XII-XIII століттях згідно зі свідченнями джерел та висновків історичної та археологічної науки // Науковий Вісник Українського Університету. – М., 2005. – Т. VII.
9. Пашуто В. Т. Очерки по истории Галицко-Волынской Руси. – М., 1950.

Ідзьо В. С. Утворення Галицького королівства. Галицький король Коломан I та процеси першої політично-релігійної унії в Галичині в першій чверті XIII століття // Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. – М., 2004. – Т. IX.

10. Полное собрание русских летописей (дальше ПСРЛ). – М., 1962. – Т. II.

11. Соловьёв С. М. История России древнейших времён: Сочинения. – М., 1988. – Т. III-IV.

Ідзьо В. С. Король Данило та Українська держава в XIII столітті (етапи політичного сходження 1205-1238) // Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. – М., 2001. – Т. V.

12. Татищев В. Н. История Российская. – М-Л., 1964. – Т. III.

Ідзьо В. С. Утворення Галицького королівства. Галицький король Коломан I та процеси першої політично-релігійної унії в Галичині в першій чверті XIII століття // Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. – М., 2004. – Т. IX.

Ідзьо В. Перша унія Галицької і Римської Церкви в Галичині в 1214-1230 роках. // Релігійна культура Європи та зародження, становлення і розвиток християнства на території України: Збірник наукових праць. – Львів: Ліга-Прес, 2007.

13. Huillard Breholles. Examen de chartes de l'Église Romaine, contenues dans les cartulaires de Cluny. – Paris, 1865.

Ідзьо В. С. Боярин Володислав Кормильчич – володар Галицької боярської республіки // Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. – М., 2004. – Т. IX.

14. Vetera Monumenta Poloniae et Lithuaniae, ed. A. Theiner. – Romae, 1860. – Т. I.

Ідзьо В. С. Утворення Галицького королівства. Галицький король Коломан I та процеси першої політично-релігійної унії в Галичині в першій чверті XIII століття // Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. – М., 2004. – Т. IX.

15. Włodarski B. Rola Konrada Mazowieckiego w stosunkach polsko-ruskich // Arch. Tw-wa Nauk we Lwowie, Działal., tom 19, zeszyt 2. – Lwow, 1936.

Chronik Marci. Seria Istor. Hungaru. 2.

Codex Diplomat. Mas., ed Kochanowski. – № r. 336.

Schriptores Rerum Hungarum ed E. Szentpetery. – Budapestini, 1937-1938. – Т. 1-2.

Ідзьо В. Перша унія Галицької і Римської Церкви в Галичині в 1214-1230 роках: Релігійна культура Європи та зародження, становлення і розвиток християнства на території України: Збірник наукових праць. – Львів: Ліга-Прес, 2007.

ПСРЛ. – М., 1962. – Т. 2

ПСРЛ. – М., 1965, – Т. 10.

Наукове видання

Віктор Ідзьо

**Галицький король Коломан І
та процеси першої політико-релігійної унії
в Галичині в першій чверті XIII століття**

Видання II, 2015 р.

Подано до друку 2.02.15 р. Підписано до друку 22.02.15 р.
Формат видання 60/ 84 1/16. Папір офсетний. Умовн.друк.арк.10,25
Зам.56. Тираж 300 екз.

Видавництво «СІМІК»

76000, м.Івано-Франківськ, вул. Т. Цьоклера, 9а
тел. (0342) 78-91-26, 78-91-29

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єкта видавничої справи серія ІФ
№11 від 27.03.2001 року.

Віддруковано в друкарні видавництва ПП «СІМІК»
76000, м.Івано-Франківськ, вул. Т. Цьоклера, 9а, тел. (0342) 78-91-29

Віктор Ідзьо

Галицький король Коломан I
і процеси першої політико-
релігійної унії в Галичині
в першій чверті XIII століття

